

FARKAS JOHANNA – KRAUZER ERNŐ

A „suicide by cop” jelenség és intézkedéstaktikai megoldási lehetőségei

Egy rendőri intézkedés során előfordulhat, hogy az intézkedés alá vont személy kiprovokálja az intézkedő rendőrből, hogy ölje meg, mely tulajdonképpen a hazai viszonylatokban kevésbé ismert *suicide by cop* jelensége. Nemzetközi szinten széles szakirodalma van a témának, ám nemcsak ennek okán véljük fontosnak a jelenség áttekintését, hanem azért is, mert a szituáció mélyreható ismeretével megakadályozható lehet a potenciális szuicid személy önvészélyeztető tevékenysége, ezáltal a rendőri tevékenység is szakszerűbbé válhat.¹

Mindez azért fontos, mert a rendőri intézkedés végrehajtásával kapcsolatos egyik alapvető követelmény a biztonság, amely az intézkedéssel érintett valamennyi személyt – a bűncselekmény elkövetőjét is – megilleti, illetve a rendőr felelőssége is objektívabb megítélés alá kerülhet.

A magát istenfélőnek valló 58 éves afroamerikai férfit bipoláris zavarral², generalizált szorongásos zavarral³, valamint szerfüggőséggel (droghasználat és alkoholhasználat zavarával) diagnosztizálták. Kórházba szállították, mert depresszív tünetek mellett szorongásos tünetek és öngyilkossági gondolatok jelentek meg nála. Az öngyilkossági fantáziájában a fő visszatérő motívum az volt, hogy egy rendőri intézkedés során fog meghalni. Eredeti terve szerint valamilyen indokkal (késsel, esetleg lőfegyverrel) kényszerintézkedést provokál, hogy őrizetbe vegyék, illetve hogy lelőjék. Az illető a rendőröket illetően korábban is jelentős negatív élményekről számolt be. Előre eltervezte a pontos lépéseket, biztosra akart menni, hogy sikeres legyen a provokációja, azaz

1 Farkas Johanna: The Drawbacks of Group Decision Making from a Psychological Aspect. Magyar Rendészet, 2016/2., pp. 67–79.

2 A bipoláris zavar egy pszichiátriai kórkép, amely kétpólusú hangulati betegséget jelent. A személy egyrészt lehangolt (depressziós, egykedvű/lehangolt), másrészt felhangolt (hipomániás) epizódokat él meg rövidebb vagy hosszabb időszakokon keresztül.

3 A generalizált szorongásos zavar egy pszichiátriai kórkép, amely a szorongásos zavarok körébe tartozik. Legfőbb tünete a nagyfokú, tartós szorongás, illetve aggodalom bizonyos események vagy cselekedetek miatt. A szorongás nemcsak konkrét helyzethez, tárgyhoz, személyhez kötődik, hanem szinte minden élethelyzetre kiterjed. A személy olyannyira nem képes feloldani a szorongását, hogy testi tünetek is megjelenhetnek (például fáradtságérzés, álmatlanság, nyugtalanság).

lelőjék. Azonban nem teljesen magától találta ki viselkedését, miszerint a rendőrök által lenne öngyilkos, hanem pár konkrét esetből merített ötletet. Az érintett személyeket rendőrök lőtték le szintén kikényszerített helyzetben. A férfi azt állította, hogy „a halálhoz a legkönnyebb út a rendőrökön keresztül vezet, mert gondolkodás nélkül lőnek.”⁴

Mivel egyre szélesebb körben válik ismertté a suicide by cop jelenség, ezért alapvető fontosságú, hogy hazánkban is felhívjuk a figyelmet a lehetséges előfordulásra. Aktuálisan nem dolgoztak ki speciális megoldási metodikát ezekre az esetekre, azonban a „rendőr általi öngyilkosság” potenciális helyzeteinek előfordulása miatt szükségesnek tartjuk azon szempontok tárgyalását, amelyek segíthetik a rendőrök felkészültségét annak érdekében, hogy szakszerűen intézkedhessenek. A küldésre kiérkező járőröknek tudniuk kell, hogy ha ilyen helyzettel találják szembe magukat, mit kell tenniük az eredményes intézkedés végrehajtása érdekében. A járőrnek fel kell ismernie a lehetséges veszélyt, és riasztani a professzionális bevetési egység tagjait, akik speciális szakmai ismereteik és eszközeik segítségével kezelik a szituációt. Hazánkban ritkán kerül elő ugyan a löfegyver, de fontos szempont, hogy az intézkedő állomány a szakma szabályai szerint és mentálisan is felkészült legyen.

A fogalom eredete és meghatározása

A „suicide by cop” (SBC) jelenség első leírása *Wolfgang* nevéhez köthető, aki 1959-ben dokumentált egy esetet.⁵ Ez után hivatalosan számon tartott felbukkanása 1981-re datálható, amikor a *New York Times* *William Bernard Griffin* 37 éves merényletét publikálta.⁶ Griffin az otthonában kezdte az ámokfutását, amikor megölte az édesanyját, súlyosan megsebesítette a nevelőapját, majd a közeli bankban kilenc banki alkalmazottat ejtett túszul. A kialakult helyzetben a felszámolás során két rendőr és hat civil sebesült meg. A bűncselekmény után a személyes tárgyai között megtalálták a naplóját, amelyben részletesen ír a merénylet terveiről. A szakértők egyértelműsítették, hogy előre el-

⁴ Ralph H. Similien – Adamma Okorafor: Suicide by Cop: A Psychiatric Phenomenon. The American Journal of Psychiatry, vol. 12, no. 1, 2017, p. 20.

⁵ Marvin E. Wolfgang: Suicide by means of victim-precipitated homicide. Journal of Clinical & Experimental Psychopathology, vol. 20, 1959. Idézi Mark Lindsay – David Lester: Suicide by Cop: Committing Suicide by Provoking Police to Shoot You. Baywood Publishing, New York, 2004, p. 68.

⁶ AP: Gunman and 3 killed in Rochester. The New York Times, June 18, 1981.

<https://www.nytimes.com/1981/06/18/nyregion/gunman-and-3-killed-in-rochester.html>

tervezett lövöldözés valósult meg, amelynek fő indítéka Griffin rendőrök által megvalósuló öngyilkossága.

A jelenlegi kifejezés széles körben való alkalmazása 1983-tól kezdődött, miután *Karl Harris* rendőrpszichológus bevezette a köztudatba.⁷ További nagy előrelépés volt, hogy *Jenet és Segal* 1985-ben jelentette meg a *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology* című tudományos folyóiratban az első esetleírást, amelyben már a „suicide by cop” kifejezést alkalmazták.⁸

A fogalom meghatározása azért sem könnyű feladat, mert nincs egységes terminológia a szakirodalomban, ugyanazt a jelenséget ugyanis különböző elnevezésekkel illették. Így a következő fogalmak is ezekhez az esetekhez köthetők: *copicide*, *law enforcement-forced-assisted suicide*⁹, *victim-precipitated homicide*, *hetero-suicide*, illetve *suicide by proxy* néven is megtalálható a szakirodalomban a bizonyos szempontból rendészeti, míg más szempontból pszichológiai, pszichiátriai fogalom.¹⁰ Az SBC kifejezést a szakirodalomban általában úgy alkalmazzák, mint „az öngyilkosság alanya a meghalás szándéka mellett megérti a helyzet visszavonhatatlanságát, és tudatosan megtámadja és kikényszeríti a rendőröktől, hogy cselekményére válaszul halálos erőt alkalmazzanak”¹¹. Tulajdonképpen ebben az esetben a rendőr az öngyilkosság eszközévé válik, hiszen az állampolgár pszichés fenyegetést vagy erőszakot alkalmazva kiprovokál egy olyan helyzetet, hogy a rendőr használja lőfegyverét, és azzal elvegye az életét. Az illető öngyilkossága így a rendőr által valósul meg.

Napjainkban a rendőrök által már általánosan alkalmazott fogalom az SBC. Arra a jelenségre használják, amikor *egy öngyilkosságra hajló személy kiprovokál egy életveszélyes helyzetet, miközben élet kioltására alkalmas cselekményt valósít meg fegyverrel vagy fegyvernek látszó tárggyal. Rendőrökre vagy civilekre támad azzal a céllal, hogy lőjék le.*¹²

7 Laurence Miller: *Practical Police Psychology: Stress Management and Crisis Intervention for Law Enforcement*. Charles C Thomas Publisher, 2006, p. 174. [2006a]

8 Richard N. Jenet – Robert J. Segal: *Provoked Shooting by Police as a Mechanism for Suicide*. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, vol. 6, no. 3, 1985, pp. 274–275.

9 Marc Hillbrand: *Homicide–suicide and other forms of co-occurring aggression against self and against others*. *Professional Psychology: Research and Practice*, vol. 32, no. 6, 2001, pp. 626–635.

10 Ralph H. Similien – Adamma Okorafor: i. m. 20–22. o.

11 Rebecca A. Stincelli: *Suicide by Cop*. Folsom, California, 2017

12 H. Range Hutson et al.: *Suicide by Cop*. *Annals of Emergency Medicine*, vol. 32, no. 6, 1998, pp. 665–669.

A „suicide by cop” jelenség

Kritériumai

Pszichológiai szempontból az SBC szoros kapcsolatot mutat az öngyilkossági helyzettel, valamint a radikalizálódott magányos merénylők eseteivel is.¹³ Az egyén esetében megjelenik a halál vágya, amelyet megelőz a beszűkült tudatállapot. Azonban különbség van a tekintetben, hogy ebben az esetben egy hivatalos személy okozza a halált. Noha számos tényező (például az illető személyisége, előélete) meghatározza a szituáció végkifejletét, ennek ellenére közös jegyek is megfigyelhetők. *Miller*¹⁴ kutatásai alapján a tipikus SBC-személy a húszas éveinek közepén járó férfi, aki drog és alkohol problémákkal küszködött vagy küszködik aktuálisan. Nagy valószínűséggel valamilyen mentális betegség is előfordul, közülük a leggyakoribb a skizofrénia, a depresszió, illetve a bipoláris zavarok. Igen gyakori a traumatikus esemény, azaz amikor egy konkrét stresszkeltő esemény váltja ki a szituációt. Ilyen lehet például a szeretett személlyel való kapcsolat felbomlása, egyéb családi vagy munkahelyi krízis, amely a személyben a reménytelenség, a düh és a kétségbeesés érzését váltja ki. Ebből fakadóan maga a helyszín is közvetlenül kapcsolódik a traumatikus szituációhoz (például szakítás helyszíne). Minél több információt (például betegség) kell a személyről gyorsan összegyűjteni, illetve ha kiderül a konkrét kiváltó esemény, akkor könnyebben lehet reagálni az illető viselkedésére, és könnyebbé válhat a kommunikáció is.

Az SBC-cselekménynek kritériumai a következők¹⁵:

- az illetőnek egyértelmű öngyilkossági gondolatai vannak;
- egyértelműen azt akarja, hogy a rendőrök rálőjenek;
- egy halálos vagy annak tűnő fegyver birtokában van;
- egyértelműen provokálja a rendőröket, hogy lőjenek rá.

Előfordulása

Az *American Association of Suicidology*¹⁶ által publikált tények azt erősítik, hogy mindenképpen fel kell hívnunk a figyelmet a jelenségre.

¹³ Farkas Johanna: A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana*, 2016/5., 17–31. o.

¹⁴ Laurence Miller: i. m.

¹⁵ <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9832661>

¹⁶ <http://www.suicidology.org/>

Tény, hogy¹⁷

- gyakran az áll az esetek hátterében, hogy az illetőnek szándékában áll meghalni, azonban nem akarja magát megölni;
- az SBC-szituáció esetében két áldozatról beszélhetünk. Egyrészt maga az öngyilkos, másrészt pedig a tüzet nyitó rendőr is az. A rendőr csupán „közreműködik”, mégis érzelmi nehézségek és nemegyszer poszttraumás stressz-szindróma is kialakulhat nála az esemény következtében;
- amikor a rendőr szembesül a felfegyverkezett személlyel, gyakran nem tudja, hogy a fegyver tűzkész állapotban van-e, és netán meg kell-e óvnia magát, társát, más személyeket;
- Mohandie¹⁸ 707 löfegyverhasználat esetében végzett széles körű kutatásában kimutatta, hogy a teljes mértékben bizonyítottan rendőr általi öngyilkos személyek 51 százaléka valóban rendőr által halt meg;
- az öngyilkosság e módja sajátos karakterisztikájú, hiszen az áldozatok 66 százaléka korábban bűncselekményt követett el.¹⁹

Becslések szerint, az öngyilkossághoz kapcsolódó esetek körülbelül tíz százalékában állhat SBC-jelenség a háttérben, ami az Egyesült Államokban évente hatszáz incidenst jelent.²⁰

Az FBI által rendszeresen kutatott terület kezelésére speciálisan kidolgozott szabályok és taktikai ajánlások segítik a rendőrök munkáját, ennek érdekében profilt állítanak fel. Az SBC-alanyok profilja az Észak-Amerikában előforduló esetek statisztikái alapján Mohandie és munkatársai 2009-ben viszonylag nagy, 707 fős minta alapján a következőket mutatták ki.²¹ 2011-ben ugyanő női elkövetők körében végzett vizsgálatokat.²² Valószínűsíti, hogy az összes löfegyverhasználat 36 százaléka SBC-eset. A legtöbb eset spontán volt, de a szóbeli megnyilvánulások és a magatartási jegyek egyértelműen megelőzték a jelenséget. Világosan kimutatták, hogy az SBC előfordulása megnövekedett a tisztek bevonásával elkövetett meglövés (*Officer-Involved Shooting; OIS*) eseteken belül:

¹⁷ Uo.

¹⁸ Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: Suicide by Cop Among Officer-Involved Shooting Cases. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 54, no. 2, 2009, pp. 456–462.

¹⁹ Kris Mohandie – J. Reid Meloy: Clinical and Forensic indicators of „suicide by cop”. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 45, no. 2, 2000, pp. 384–389.

²⁰ Laurence Miller: Suicide by Cop: Causes, Reactions, and Practical Intervention Strategies. *International Journal of Emergency Mental Health*, vol. 8, no. 3, 2006, pp. 165–174. [2006b]

²¹ Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: i. m. 456–462. o.

²² Kris Mohandie – J. Reid Meloy: Suicide by cop among female subjects in officer involved shooting cases. *Journal of Forensic Science*, vol. 56, no. 3, 2011, pp. 664–668.

- 95 százalék férfi, 5 százalék nő;
- az átlagéletkor a férfiak esetében 35, nőknél 40 év;
- férfiak esetében 41 százalék fehér, 26 spanyol ajkú, 16 afroamerikai; nők esetében 50 százalék fehér, 25 spanyol ajkú;
- a férfiak 37 és a nők 42 százaléka egyedülálló volt;
- a férfiak 29, illetve a nők 50 százalékának volt gyermeke;
- a férfiak 54 százaléka munkanélküli volt;
- a férfiak 29 százaléka hajléktalan volt;
- mentális problémával a férfiak 62, illetve a nők 100 százaléka küszködött bizonyítottan, vagy nagy valószínűséggel;
- a férfiak 80 százaléka felfegyverkezett, közülük 60 százalék lőfegyvert, 26 kés(eke)t tartott magánál. A lőfegyvert birtoklók 86 százalékának töltött fegyvere volt;
- a nők 100 százaléka felfegyverkezett, közülük 50 százalék lőfegyvert, 50 kés(eke)t tartott magánál. A lőfegyvert birtoklók 33 százalékának töltve volt a fegyvere;
- 19 százalék színlelte vagy tettette, hogy fegyver van a birtokában;
- az alanyok 87 százaléka az esemény előtt és/vagy alatt, öngyilkosságra utaló kifejezéseket használt;
- 36 százalékuk volt alkoholos befolyásoltság alatt.

Hazánkban az eset pontos előfordulására vonatkozóan nem állnak rendelkezésre adatok. Előfordulhat, hogy eleve nem SBC-szituációként értelmezik az intézkedést (nem ismerve a jelenséget), de még csak öngyilkossággként sem rögzítik.

Esetek

Az SBC-helyzetek kezelési lehetőségei komplexek, nehéz feladat elé állítják az intézkedő rendőröket, mert egyedi vonásokkal bírnak, ezért a spektrum széles skáláján mozog a megjelenési formájuk. Intézkedéstaktikai szempontból azért nehéz a kezelésük, mert általában spontán fejlődnek ki, bár leírtak szuicid személyek által előre eltervezett szituációkat is. *Kennedy és munkatársai* szerint a rendőrök többször kerülnek olyan intézkedési helyzetbe, amelynek hátterében öngyilkossági motívum húzódik meg.²³ Ezeken belül is speciális terület az SBC-jelenség, amely tipikusan az Egyesült Államokban

²³ Daniel B. Kennedy – Robert J. Homant – Thomas R. Hupp: Suicide by Cop. FBI Law Enforcement Bulletin, August 1998

bukkant fel a sajátos rendőriintézkedés-taktikai megoldásból fakadóan, hiszen bevett gyakorlat a lőfegyver használata.

Az Egyesült Államokon kívül először 2003-ban, Nagy-Britanniában jegyezték fel egy esetet. Egy 62 éves férfi a feleségével való veszekedés után elbarikádozta magát, majd egy kilenc milliméteres Glockkal felfegyverkezve vagy fél napig a hálósobájában várakozott és provokálta a rendőröket.²⁴

Szintén sokatmondó üzenetet hagyott a rendőröknek 2015-ben a telefonján a 32 éves *Matthew Hoffman*. Ez önmagában is kirívó, mert hasonló esetekben nem szoktak a rendőröknek üzenetet hagyni. A rendőröknek szóló üzenet a következőképp hangzott: „*Nem csináltak semmit sem rosszul. Egy ember élete bevégeztetett, aki gyáva volt saját maga megtenni [...] provokáltak benneteket [...] Veszélyeztettem a ti és a körülöttem lévőket életét.*”²⁵

Előfordulnak olyan esetek is, amikor konkrétan felszólítják a személyek az intézkedő rendőröket, hogy „*Rajta, ölj meg!*”²⁶.

2018. január 22-én, a New Jersey állambeli Millville-ben szintén lőfegyverrel kényszerített ki lőfegyverhasználatot *Edward C. Gandy*, akinek pszichiáterek által diagnosztizált súlyos mentális problémái (bipoláris zavar és skizofrénia) voltak.²⁷ A férfi hívta a 911 segélyvonalat, és közölte, hogy töltött lőfegyvere van, bár később nem találtak nála.²⁸ Két héttel az esemény előtt egy boltban késsel fenyegetőzött, hogy megöli magát, a rendőrök az unokatestvére bevonásával nyugtatták meg.

Milfordban, 2018. március 15-én az ollóval felfegyverzett, 21 éves, detroiti *Kamil C. Gillette*-tel szemben alkalmazott rendőr Tasert.²⁹ A férfit kétféle autólópással gyanúsították.³⁰ A következő dialógus zajlott le közöttük:

- „*Kérem, lőjön le! Szabadítson meg a gyötrelmentől! Nem akarok többé élni, miért nem teszi? Csak szabadítson meg!*”
- „*Minden jóra fordul! Rendbe fog jönni!*”
- „*Nem lesz rendben!*”

24 Rebecca Allison: UK's first 'suicide by cop' ruling. The Guardian, 10 May 2003. <https://www.theguardian.com/uk/2003/may/10/ukcrime.ukguns>

25 Pamela Kulbarsh: The Untold Motives behind Suicide-by-cop. Officer.com, April 8, 2015. <https://www.officer.com/training-careers/article/12062592/the-untold-motives-behind-suicidebycop>

26 Daniel B. Kennedy – Robert J. Homant – Thomas R. Hupp: i. m.

27 https://www.youtube.com/watch?v=eDOKbZDg69Q&has_verified=1

28 https://www.nj.com/cumberland/index.ssf/2018/01/mom_says_son_killed_after_telling_911_he_had_a_gun.html

29 <https://www.youtube.com/watch?v=DtmSPBo9ocQ>

30 Gus Burns: Police refrain from shooting man who begs for suicide by cop.

https://www.mlive.com/news/detroit/index.ssf/2018/03/police_refrain_from_shooting_m.html

Amikor pedig további rendőrök érkeztek a helyszínre, akkor azt mondta: „*Már túl késő.*”

Motivációs háttér

Mohandie³¹ kutatásai alapján az esetek húsz százalékát teszik ki az érzelmileg zavart állapotúakkal történő intézkedések. Három fő csoportot jelöl ki:

1. *Öngyilkossal szembeni intézkedés (suicide intervention)*: a személy öngyilkosságot kísérel meg és megfélemlíti az őt megmentő rendőrt.
2. *Családi perpatvar (disturbed domestic)*: a családi viszályt követő rendőri intézkedés után a reményvesztett személy a halált választja.
3. *Mentálisan zavart személy (disturbed person)*: a befolyás alatt álló vagy mentálisan beteg személy szembeszegül a rendőri intézkedéssel, és elősegíti a saját halálát.

Az érzelmileg zavart állapotba tartoznak az SBC-esetek is, és a hármas felosztás egyike vagy mindegyike illhet rájuk. Az SBC módszerét választó személy motivációja heterogén, de sokszor hasonlatos lehet más öngyilkossági motivációhoz.³² Kulbash tíz területet jelölt meg, amelyek az SBC esetében mozgatóerőként meghúzódnak a háttérben.³³

1. *Praktikus motivációk*: „Jobb nekem holtan.” A személy koránál (például idős), állapotánál (például mozgáskorlátozott, krónikus beteg) fogva az SBC egy lehetőség élethelyzetének „megoldására”. A személy meg akar halni, de fél a fájdalomtól vagy nem bírja elviselni az ezzel járó mérhetetlen stresszt, esetleg tart attól, hogy az utolsó pillanatban meggondolja magát, vagy esetleg hogy nem úgy végződné, és örökre kerekesszékekhez kötné magát. Ebből a megfontolásból a rendőr általi lövés biztosan a halálát okozza.
2. *A motiváció szociális értékekhez kapcsolódik*: „Számomra ez az egyetlen kiút.” Számos kultúrában az öngyilkosság egy stigma, és/vagy tabu, amelylyel a személy erkölcsileg nem tud szembenézni. A saját maga megölése miatt érzett szégyen morális dilemmát okoz, mert a legtöbb ember számára az öngyilkosság vallási okokból tiltott cselekedet. Ha az illető bűnnek érzi az öngyilkosságot, akkor racionalizálhat, így konfrontálódik a rendőrökkel. Ebben az esetben már gyilkosság áldozata, és a halála legalizált.

31 Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: i. m.

32 Laurence Miller (2006a): i. m. 175–176. o.

33 Pamela Kulbarsh: i. m.

3. *Szégyen/bűntudat motivációi*: „Rászolgáltam, hogy meghaljak.” A személy szégyent/bűntudatot érez és keresi azt a helyzetet, amelyben bűnhődhet, ehhez egy rendőr tökéletes eszköz lehet. A legáltalánosabb példa, amikor az illető megölt valaki (például közeli hozzátartozót).
4. *Manipulatív motivációk*: „Most akkor láthatják (család, munkaadó, társadalom, kormány), hogy mennyire sértett vagyok.” „Ti öltök meg, és ezzel kell, hogy együtt éljetelek.” Ez a típus általában üzen valakinek, és szüksége van arra, hogy szemrehányást tegyen másoknak az árulás vagy a gyötrelmek miatt. Ezek az emberek potenciális áldozatok, és a legnagyobb esélye annak van, hogy másokat megöljenek, így tűzhelyzetbe kerüljenek. A pozitív végkimenetelű helyzetek ebben az esetben csekély mértékűek. Előfordulhat például, hogy egy megcsalt szerelmes ultimátumot ad, hogy visszatérjen hozzá a szerelme. Szeretné, hogy az egész világ tudja, hogy ő egy mártír.
5. *Grandiozitás/figyelemfelhívás motivációja*: „Én irányítok! Nem te, vagy bárki más!” Ez „macsó” módja a halálnak, hogy a rendőrökkel löveti le magát az illető, bár mások nem így vélekednek erről. Számukra dicsőséges vég, egy finálé, amely címlapsztori lehet, és beszélgetések tárgyául szolgálhat. Ezek az emberek általában szélsőségesen narcisztikusak, és antiszociálisak is lehetnek. Ők azok, akik potenciálisan a legnagyobb veszélyt jelentik a rendőrökre, mert nagy eséllyel erőszakos, támadó viselkedést tanúsíthatnak.
6. *Gazdasági motivációk*: „Valamit hagyhatok a családomra.” Az életbiztosítási kötvény nem terjed ki ugyan az öngyilkosságra, de ha egy rendőr öli meg, akkor fizetnek a családnak. Egy végstádiumban lévő személy így gondoskodhat szerettei anyagi biztonságáról.
7. *Az élet, illetve halál közötti ambivalencia*: „Ha le akarsz löni, nem baj.” Ezeket az embereket tényleg nem érdekli, hogy meghalnak, vagy életben maradnak. Számukra az élet „szívás”, nem fair, fájdalmas vagy hiábavaló. Készen állnak a halálra, de az élet-halál vonatkozásában a döntést a rendőr kezébe adják. „Figyu, rendőr barátom! Van egy fegyverem nálad! Ez a te dolgod, te döntesz, élhetek-e, vagy haljak meg!” Ez tulajdonképpen az orosz rulett alapjátszmája, amelynek több áldozata lehet, beleértve a rendőrt is, ha tüzet nyit.
8. *Mentális zavarok*: „Mielőtt megölsz, megöllek!” Tipikusan a mentális zavarok tekintetében a mániás epizódban vagy pszichotikus állapotban lévő személyek jellemzője. Ezek az emberek nem képesek arra, hogy megértsék, a rendőr halálos végkimenetelű intézkedést végezhet. A legkevésbé kiszá-

mítható a viselkedésük, és hallucinálhatnak is. Elképzelhető, hogy a parancshallucinációk azt parancsolják az illetőnek, hogy meg kell ölnie egy rendőrt azért, hogy túlélje a helyzetet. Az ilyen emberek ebben az esetben egyértelműen a hangok hatása alatt vannak. Egy mentális beteget megölni igen súlyos erkölcsi kérdés nemcsak a társadalmi megítélés, de a rendőr szempontjából is, aki esetleg meghúzta az elsütő billentyűt.

9. *Drogok és/vagy alkohol hatása:* „Nekem ez már sok.” Az öngyilkossági szándék azonban ezekben az esetekben erősen tisztázatlan, éppen az alkohol vagy a drog hatása miatt, továbbá éppen ezek miatt az illető nagy eséllyel erőszakos cselekedetet hajt végre.
10. *A pillanat döntési kiélezettsége:* „Az életemnek immáron vége, így hát lelőhetek.” Az SBC nem törvényszerűen eltervezett cselekedet. Általában az egyén valamilyen veszteséget él meg, beleértve az emberi kapcsolatokat, a munkahely elvesztését, vagy egyéb sorscsapást. Az emberek gondolatai spontánok, kiszámíthatatlanok: „Most akkor mi a következő? Mi más? Itt a vég.”

A „suicide by cop” személyek tipológiája

*Similien és Okorafor*³⁴ a szakirodalmak alapján összegyűjtötte az SBC-eseményekre hajlamosító tényezőket.

- Korábbi tapasztalatok, a rendőrökkel való összetűzés, és/vagy tapasztalat a rendőrséggel, de általában kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése. Ezáltal tesz ismertségre szert az illető, hogy megismeri a rendőri intézkedést kritikus helyzetekben.
- Öngyilkossági kísérlet(ek) az anamnézisben.
- Akut pszichoszociális stresszorok vagy valamilyen interperszonális krízis-állapot, amelyben családtagok vagy egyéb szeretett személyek érintettek.
- Alacsony stressztűrő képesség.
- Diagnosztizálható mentális zavar.
- Szerfüggőség (drog- vagy alkoholabúzus).
- Vallásosság.
- Rendőrökkel kapcsolatos negatív attitűd.

³⁴ Ralph H. Similien – Adamma Okorafor: i. m.

A rendőri intézkedés

SBC-helyzetek csoportosítása

Mohandie³⁵ kutatásai szerint az esetek 16 százalékát teszik ki a direkt konfrontációs helyzetek, amikor az SBC-személyek előre eltervezik, hogy a rendőrökkel kerülnek szembe abból a célból, hogy megölessék magukat. Ebbe a körbe a következő támadási és intézkedési helyzetek tartoznak:

- a) *Kamikaze támadás (kamikaze attack)*: az illető egy rendőri objektummal vagy egy rendőrrel szemben használ fegyvert, azt támadja meg.
- b) *Kontrollált támadás (controlled attack)*: a személy a rendőrrel konfrontálódik igazi fegyvert vagy veszélyes, az élet kioltására alkalmas eszközt alkalmazva.
- c) *Kikényszerített intézkedés (manipulated confrontation)*: az illető egy intézkedési helyzetet befolyásol, és rendőri beavatkozást kényszerít ki.
- d) *Veszélyes intézkedés (dangerous confrontation)*: a személy létrehoz egy olyan helyzetet (például elkövet egy bűncselekményt), amelyben felhívja a rendőrök figyelmét magára.

Mohandie csoportosítása nem tér ki ugyan a vallásosságra/a vallásos hitre, de úgy véljük, ez olyan aspektus, amely szintén jelentős mértékben befolyásolhatja a rendőri intézkedéseket. Míg számos esetben a vallásosságot védőfaktorként tartjuk számon, ezúttal az öngyilkosság gondolata, de annak nem manifest megnyilvánulása befolyásoló tényező lehet.

Öngyilkos szándékú személyek elleni intézkedés

Nem szándékunk részletesen kitérni az öngyilkosság általános jelenségvilágára, inkább a szűkebb értelemben, kifejezetten a témánk szempontjából jelentős és elengedhetetlen területeket kívánjuk érinteni. Elsősorban az intézkedő rendőr nézőpontjából közelítjük meg a kérdéskört, eltekintve a szerteágazó faktorok egyéb tárgyalásától. Tény, hogy egy öngyilkossági cselekmény esetében az okoktól és a körülményektől függetlenül vizsgálatot kell indítani. Az már „járulékos” faktor, hogy a halállal való szembesülés a rendőr számára megterhelő és speciális stresszor.

³⁵ Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: i. m.

Számos helyzetben kerülhet a rendőr kapcsolatba az öngyilkosság jelenségkörével, például a privát szférában, szolgálatteljesítés közben, amely adott esetben egybeesik a segítségnyújtással is. A szolgálatteljesítés során kötelességük közbelépni, illetve segíteni, ezáltal krízishelyzetet kezelni, ebbe beletartozik az öngyilkos alany cselekményéről való lebeszélése. Az öngyilkosok gyógyítása speciális egészségügyi helyzet ugyan, de előfordulhat, hogy a kiérkező rendőrnek kell intézkednie, azaz megakadályoznia az öngyilkosság bekövetkezését. A hivatásos állomány tagjai is kapnak képzést a krízishelyzetek kezelésére, de vannak speciálisan ezzel a feladattal megbízottak a katasztrófavédelem kötelékében. A rendőrség és a katasztrófavédelem kötelékében is dolgoznak pszichológusok, a TEK-en belül külön túsztárgyaló csoport van. Tipikusan öngyilkossági helyzettel a rendőrök és a tűzoltók szembesülnek, a TEK riasztása indokolt esetben történhet. Az öngyilkossal kapcsolatos fellépéskor számos biztonsági intézkedés után kell szembenézniük egy instabil állapotban lévő emberrel. *„Pszichológiai technikákat alkalmaznak, kiegészítve kommunikációs stratégiákkal és tárgyalási fogásokkal annak érdekében, hogy az megoldják a krízist. Azonban ezek nem mindig vezetnek eredményre, főként akkor, amikor a személy beszűkült tudatállapotban van. Az öngyilkossági helyzet az alany labilis idegállapotából fakadóan egy pengeélén való táncoláshoz hasonlít, mert az autoagresszió (öngyilkosság) átcsaphat heteroagresszióba (mások megölése). A segítséget nyújtó személynek ezért ismernie kell az öngyilkos szándékú személyre jellemző mentális állapotokat. Ezért a pszichológusok megfelelő szakmai tájékoztatást és felkészítést tartanak az érintett állomány részére. Nagy igény mutatkozik a tudás megszerzésére a hivatásos állomány részéről, ennek megfelelően képzéseket és tréningeket szerveznek számukra. Például az alany lebeszélése után előfordulhat, hogy az alany viselkedése agresszívvá válhat, vagy fenyegetéseket zúdíthat a jelen lévő hivatásosokra. Ezt a helyzetet is meg kell tanulniuk szakszerűen kezelniük.”*³⁶

Az SBC-helyzet mint rendészeti stresszforrás

A fegyveres szervek tagjai munkájuk közben könnyen kerülhetnek fenyegető, életveszélyes helyzetekbe, átélhetnek katasztrófahelyzetet, közvetlenül szembesülhetnek a halállal és annak következményeivel, ezért e munkakörök

³⁶ Tóth Hanna: Suicide by cop. OTDK dolgozat. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2016

képviselői a legstresszesebb munkát végzik. Ahogy Szabó³⁷ fogalmaz: a rendőri szerep magas fokú összetettsége miatt fokozott mértékű stresszorok érik a hivatásos állomány tagjait.³⁸ Ez fokozottan megjelenik a löfegyverhasználat esetében, amely egy rendkívüli stresszhelyzet, hiszen emberéletről döntenek. Ezért fontos, hogy a rendőrök adekvát *coping mechanizmusokkal* és *problémamegoldó készséggel* legyenek felvértezve. Két szempontból fontos az előzőek megléte. Nemcsak a hatékony szolgálatellátás szempontjából, de azért is, hogy ne viktimizálódjanak. A rendőrök vállán nyugszik egy plusz teher, a másokért érzett felelősség. Egyéni eltérések tapasztalhatók ugyan a kompetenciák terén, ezért a rendszeres, illetve az időszakos pszichikai alkalmassági vizsgálatok, valamint a mentálhigiénés foglalkozások lehetőséget teremtenek az *emocionális stabilitás* megtartásához.

Az ilyen helyzetek hatékony és eredményes kezelését segítené elő, ha az állomány rendszeresen részt venne olyan intézkedéstaktikai foglalkozásokon, amelyeken hasonló élethelyzeteket dolgoznának fel a gyakorlatban, majd a foglalkozást vezető szakember mellett, pszichológus jelenlétében és segítségével végeznének elemző és értékelő tevékenységet. Ez nagymértékben hozzájárulna a szélsőséges helyzetek, nagy stresszfaktorral járó szituációk pozitív megoldásához, nem utolsósorban az intézkedő személy mentális erejének megingathatatlanságához.

A megváltozott körülmények erőteljes fizikai, lelki és mentális következményekkel járhatnak, amelyek félelmet, agressziót, fokozott feszültséget, szorongást és stresszt okozhatnak, ez pedig akár nem szakszerű feladatellátással vagy sérüléssel járó intézkedéshez vezethet.³⁹ A speciális feladatellátás kockázatosságát növelheti, hogy olyan helyzetbe kerül a rendőr, amelyet nem ismer, olyan szituációban kell intézkednie, amelynek körülményeiről nincs ismerete. Tulajdonképpen ez az egyik legfőbb kockázati faktora az SBC-szituáció problematikájának, mert a magyar rendőrök számára nem közismert jelenség. Valószínűleg a legtöbb járőrszolgálatot ellátó rendőr találkozik öngyilkos hajlamú emberekkel, de ez a helyzet annyiban más, hogy folyamatosan fokozott figyelmet igényel a rendőr saját biztonsága szempontjából is.

Speciálisan SBC-szituáció esetén a rendőrt érő stresszorok megjelenhetnek a következő területeken:

37 Szabó Csaba: A rendőri munka megoldatlan pszichikai és erkölcsi problémái. Magyar Rendészet, 2014/5.

38 Uo. 121. o.

39 Farkas Johanna: Stressz és stressz-kezelés. In: Christián László (szerk.): Személy- és vagyonvédelem. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014

- egy olyan ember életét kell megmentenie, aki meg akar halni;
- olyan kommunikációs technikát kell alkalmaznia, amely akkor is hatékony, ha személy szerint nem azonosul az illető motivációjával, tervezett cselekményével;
- az alany provokálhatja abból a célból, hogy lőfegyvert alkalmazzon. Ezért állnia kell az esetleges szidalmakat, emellett pedig folyamatosan figyelnie kell a potenciális támadás lehetőségét;
- ha pedig lőfegyverhasználatra kerül sor, akkor az ezzel kapcsolatos stresszhatással is meg kell birkóznia.

Egy-egy intézkedés, függetlenül az eredményességtől vagy a végzetes kimeneteltől, mély nyomot hagyhat a rendőr emlékezetében. Ezért a krízishelyzetek kezelésében fontos szerepük van az alapellátó pszichológusoknak. Az ő munkájuk mintegy kiegészítéseként jelenhetnek meg a szakmaspecifikus továbbképzések és a stresszkezelő tréningek.⁴⁰

Megnyilvánulási módjai

Bár az SBC-helyzetben megjelenő magatartás egyénenként eltérő, mégis bizonyos információk a helyszínre kiérkező rendőr számára hasznosíthatók lehetnek.

Szóbeli kifejeződések

Általában véve az adott személyek az incidens alatt finoman vagy nyíltan, de közlik a halálra való szándékukat. Az illető közvetve vagy közvetlenül is jelezheti, hogy a rendőr keze általi halál a célja.⁴¹

- *Egyértelmű nyílt követelés, kérdés, feladat meghatározás:* „Gyerünk disznók, öljetek meg! Gyerünk, mire vártok!”
- *Reményvesztett:* „Rossznak tartotok? Gyertek, tartóztassatok le. Nincs hova mennem, csak jobb lehet, mint a börtönben.”
- *Határidőadás:* „Kettőig adok nektek időt hogy befejezzétek, aztán kimegyek a fegyveremmel és totál nem érdekel, mi fog történni.”
- *Mások megfélemlítése:* „Biztosak lehettek benne, hogy megkapja, amit érdemel.”

⁴⁰ Szabó Csaba: i. m. 122. o.

⁴¹ Laurence Miller (2006a): i. m. 176. o.

- *Dicsőség lángja*: „Nincs más út, börtönbe megyek. Nincs értelme az életnek. Ez az igazság pillanata.”
- *Nagylelkű lúzer*: „Ti, disznók, tudjátok, csak idő kérdése volt, hogy elkapjatok. Szóval itt a lehetőség.”
- *Szóbeli végrendelkezés*: „Mondjátok meg a lányomnak, hogy mindent sajnállok. A széf kulcsa a ruhásszekrényben van.” „Nem akarok nagy szónoklást a temetésemen, csak a testvérem mondjon pár mondatot.” „Mondjátok meg mindenkinek, hogy én csak megpróbáltam jó dolgokat tenni, oké?”
- *Vallásos vonatkozás*: „Az utolsó ítélet a mennyben dől el.” „Az én pázstórom megért engem.”

Viselkedésszerű jegyek

Az SBC megjelenésének lehetséges előrejelzői leginkább a magatartási megnyilvánulásokban tükröződnek. A következő felsorolás nem teljes ugyan, de segíthet a helyzet konkretizálásában⁴²:

- a) az illető elzárkózik a rendőrökkel való tárgyalástól;
- b) korábban megölt egy az életében jelentős szerepet betöltő személyt/családtagot;
- c) határidőt szab a rendőröknek, hogy megöljék őt;
- d) nemrég jutott tudomására, hogy gyógyíthatatlan betegségben szenved;
- e) bonyolult, előrelátó tervet dolgozott ki, amelynek a végeredménye a halála;
- f) kinyilvánítja, hogy csak a helyszínen lévő legmagasabb beosztású tiszttel hajlandó beszélni;
- g) teátrális módon szándékozik meghalni;
- h) szóban végrendelkezik, amit a rendőrök tudomására hoz;
- i) anyagi javait (pénzét, személyes vagyontárgyait) korábban szétosztotta;
- j) „férfinő méltó” halált akar;
- k) büntetett előéletű, és erőszakos bűncselekményeket követett el;
- l) traumatikus élmény(ek) részese volt, ami a családjára vagy a karrierjére is hatást gyakorolt;
- m) reménytelenséget és tehetetlenséget érez.

A felsorolt jellemzők nem minden esetben válnak nyilvánvalóvá az SBC-situációban. Bizonyos jellegzetességek az elején, vagy az intézkedési helyzet során váratlanul kerülnek felszínre. A potenciális előjelek detektálása rendkívül

⁴² Csomós István: Tűztárgyaló kézikönyv. TEK, Budapest, 2010, 40. o.

bonyolult és a rájuk történő reagálás is összetett, és természetesen a rendőröknek elsősorban kommunikációval kell kezelniük a szituációt. Nehézség, hogy az SBC igen gyorsan kibontakozó szituáció. Az esetek hetven százalékában a rendőrség helyszínre érkezését követő harminc percen belül lezárul, így egyértelműen csekély idő áll rendelkezésre a prevencióra, illetve a megoldásra.⁴³

Az SBC-helyzetek kezelése

A rendőröknek nemcsak saját biztonságukra kell vigyázniuk, hanem az állampolgárokéra és az intézkedés alá vont személyére is. Ezt úgy érhetik el, hogy elmagyarázzák a célszemélynek, hogy az ellenszegülésen kívül egyéb lehetőségei is vannak, nemcsak a saját, de mások érdekeit is figyelembe kell vennie. Ez a feladat rendkívül nehéz, speciális felkészültséget és fokozott koncentrációt igényel. Ezért kiemelt jelentőségű a rendőrök elméleti tudásának bővítése. Nagyon fontos figyelni arra, hogy ha a helyzet a beszélgetés során javulni vagy megoldódni látszik, akkor se csökkenjen a rendőrök ébersége! Ha a figyelmet, koncentrációt a legmagasabb szintre kellett emelni, akkor azt az intézkedés végéig azon a szinten kell tartani, még akkor is, ha az intézkedés alá vont személy magatartása időközben mást mutat, például együttműködést tanúsít. Mindez azért fontos, mert elképzelhető, hogy a viselkedésével csak megtéveszteni akarja az intézkedő rendőröket!

Az SBC-szituációban pedig nincs bizonyosság afelől, hogy egy sajátos hangnem, egy mondat mit válthat ki a személyből. Egy-egy momentum akár meg is fordíthatja a helyzetet. Számos esetben előfordult, hogy az illető emberek nem tervezték, hogy rendőr által lennének öngyilkosok, hanem a helyzet teremtette az öngyilkossági késztetésük megnyilvánulását. A reménytelennek tűnő helyzetükből nem látnak más kiutat. Az egyén megpróbálja rávenni a rendőröket, hogy lőjenek rá, amit a következőképpen idézhet elő⁴⁴:

- haladhat a rendőrök felé továbbra is, miután felszólították tevékenysége abbahagyására;
- bizonyos tárgyakat fenyegető módon lóbálhat a rendőrök irányába;
- fegyvernek látszó tárgyat tarthat a kezében, vagy nyúlhat érte, ezzel is manipulálva a rendőröket és a helyzetet.

⁴³ H. Range Hutson et al.: i. m. 665–669. o.

⁴⁴ Laurence Miller (2006a): i. m. 177. o.

Zárógondolatok

Azokban az esetekben, amikor az illető nehezen közelíthető meg kommunikációs síkon (például nem hajlandó a párbeszédre), nagyobb esély van arra, hogy szándékait tettlegességben nyilvánítja ki. Ezért fontos nemcsak a speciálisan felkészültek, de a járőrök megfelelő szituációs felkészítése is annak érdekében, hogy a helyszínen szakszerűen és eredményesen reagálhassanak. A képzésnek, kiképzésnek és továbbképzésnek ki kellene terjednie a kényszerítőeszközök megfelelő és az arányosság követelményeihez igazodó megválasztására, alkalmazásának megfelelő sorrendjére, a jogszabályi keretek figyelembevételével, hogy az intézkedés szakszerű és a rendőr szempontjából is biztonságos legyen.

IRODALOM

- Allison, Rebecca:** UK's first 'suicide by cop' ruling. *The Guardian*, 10 May 2003. <https://www.theguardian.com/uk/2003/may/10/ukcrime.ukguns>
- AP:** Gunman and 3 killed in Rochester. *The New York Times*, June 18, 1981. <https://www.nytimes.com/1981/06/18/nyregion/gunman-and-3-killed-in-rochester.html>
- Burns, Gus:** Police refrain from shooting man who begs for suicide by cop.
- Csomós István:** Tűsztárgyaló kézikönyv. TEK, Budapest, 2010
- Farkas Johanna:** Stressz és stressz-kezelés. In: **Christián László (szerk.):** Személy- és vagyonvédelem. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014
- Farkas Johanna:** The Drawbacks of Group Decision Making from a Psychological Aspect. *Magyar Rendészet*, 2016/2.
- Farkas Johanna:** A magányos merényletek radikalizálódása. *Acta Humana*, 2016/5.
- Hillbrand, Marc:** Homicide-suicide and other forms of co-occurring aggression against self and against others. *Professional Psychology: Research and Practice*, vol. 32, no. 6, 2001
- Hutson, H. Range et al.:** Suicide by Cop. *Annals of Emergency Medicine*, vol. 32, no. 6, 1998
- Jenet, Richard N. – Segal, Robert J.:** Provoked Shooting by Police as a Mechanism for Suicide. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, vol. 6, no. 3, 1985
- Kennedy, Daniel B. – Homant, Robert J. – Hupp, Thomas R.:** Suicide by Cop. *FBI Law Enforcement Bulletin*, August 1998
- Kulbarsh, Pamela:** The Untold Motives behind Suicide-by-cop. *Officer.com*, April 8, 2015. <https://www.officer.com/training-careers/article/12062592/the-untold-motives-behind-suicidebycop>
- Lindsay, Mark – Lester, David:** Suicide by Cop: Committing Suicide by Provoking Police to Shoot You. Baywood Publishing, New York, 2004
- Miller, Laurence:** Practical Police Psychology: Stress Management and Crisis Intervention for Law Enforcement. Charles C Thomas Publisher, 2006 [2006a]

- Miller, Laurence:** Suicide by Cop: Causes, Reactions, and Practical Intervention Strategies. *International Journal of Emergency Mental Health*, vol. 8, no. 3, 2006 [2006b]
- Mohandie, Kris – Meloy, J. Reid – Collins, Peter I.:** Suicide by Cop Among Officer-Involved Shooting Cases. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 54, no. 2, 2009
- Mohandie, Kris – Meloy, J. Reid:** Clinical and Forensic indicators of „suicide by cop”. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 45, no. 2, 2000
- Mohandie, Kris – Meloy, J. Reid:** Suicide by cop among female subjects in officer involved shooting cases. *Journal of Forensic Science*, vol. 56, no. 3, 2011
- Similien, Ralph H. – Okorafor, Adamma:** Suicide by Cop: A Psychiatric Phenomenon. *The American Journal of Psychiatry*, vol. 12, no. 1, 2017
- Stincelli, Rebecca A.:** Suicide by Cop. Folsom, California, 2017
- Szabó Csaba:** A rendőri munka megoldatlan pszichikai és erkölcsi problémái. *Magyar Rendészet*, 2014/5.
- Tóth Hanna:** Suicide by cop. OTDK dolgozat. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2016
- Wolfgang, Marvin E.:** Suicide by means of victim-precipitated. homicide. *Journal of Clinical & Experimental Psychopathology*, vol. 20, 1959

JOGSZABÁLYOK

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/E. § (1) bekezdés b) pontja és a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) kormányrendelet